

WSPÓŁCZESNY KOŚCIÓŁ KATOLICKI I JEGO FORMY DZIAŁANIA A POTRZEBA TWORZENIA NOWYCH PRZESTRZENI SAKRALNYCH

Joanna Walendzik-Stefańska

Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Architektury Wnętrz, ul. Myśliwiecka 8, 00-459, Warszawa
E-mail: yoannastv@o2.pl

THE CONTEMPORARY ROMAN CATHOLIC CHURCH AND ITS FORMS OF ACTION, BUT THE NEED OF CREATING NEW SACRED SPACES

Abstract

Opening of church to problems of the modern world and an attempt to reach every man is a need of ensuring the space of the prayer for every community of contemporary Christians; community of the place or the one's situation in life. Little religious spaces are arising in shopping centers, on stations and airports, at sports facilities, schools, hospitals, prisons and offices. Meaning of the contemplative prayer is growing. Chapels of perpetual adoration are made.

Streszczenie

Otwarcie się kościoła na problemy współczesnego świata i próba dotarcia do każdego człowieka to potrzeba zapewnienia miejsca modlitwy dla każdej wspólnoty współczesnych chrześcijan, wspólnoty miejsca czy sytuacji życiowej. Niewielkie przestrzenie religijne powstają w centrach handlowych, na dworcach i lotniskach, w obiektach sportowych, szkołach, szpitalach, więzieniach i urzędach. Wzrasta znaczenie modlitwy kontemplacyjnej. Powstają kaplice wieczystej adoracji.

Keywords: sacred space; community; ecumenical chapel; chapel of perpetual adoration

Słowa kluczowe: przestrzeń sakralna; wspólnota; kaplica ekumeniczna; kaplica wieczystej adoracji

WPROWADZENIE

Autorka, projektantka obiektów i wnętrz sakralnych, w ramach badań statutowych macierzystej uczelni prowadziła w latach 2000-2016 temat badawczy: „Studium naukowo-badawcze współczesnych wnętrz sakralnych w Polsce, określenie podstawowych parametrów wyrazu przestrzeni, próba scharakteryzowania tendencji i stylu końca XX wieku”. Badania z obszaru dziedziny sztuk plastycznych, dyscypliny artystycznej sztuk projektowych dotyczyły trzech archidiecezji: warszawskiej, praskiej i łódzkiej. Opierały się na fotograficznej i rysunkowej dokumentacji realizacji wnętrzarskich i dostępnych źródeł z dziedziny, metodologicznie na obserwacji i analizie porównawczej. Wnioski dotychczas przedstawiano między innymi w cyklu artykułów miesięcznika „Ecclesia” Wydawnictwa Elamed w latach

2006-2013, w pracy habilitacyjnej autorki, na konferencjach i wykładach.

Tekst jest próbą ukazania nowych zjawisk w obszarze sacrum w kontekście przemian cywilizacyjnych, społecznych i metod duszpasterskich polskiego Kościoła katolickiego. Obecnie w Polsce nie budujemy już tak wielu kościołów jak w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Nowe parafie tworzy się rzadziej, a wierni, skoncentrowani na swoich potrzebach konsumpcyjnych, nie tak chętnie jak dawniej wspierają finansowo kościelne inwestycje. Kościoły pustoszeją, a na mszach niedzielnych w skali kraju pojawia coraz mniej parafian.¹ Ale przestrzeni religijnych nie jest bynajmniej mniej, jest ich coraz więcej. Dlaczego?

1. PRZESTRZEŃ SAKRALNA JAKO MIEJSCE MODLITWY I LITURGII

„(...) bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam i ja jestem pośród nich” [Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, 2002, Mt 18,20]; „(...) to czyńcie na moją pamiątkę” [Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, 2002, Łk 22,19]. Chrystus nie określił przestrzeni potrzebnej do „łamania chleba”, a apostołowie i pierwsi wyznawcy Chrystusa nie odczuwali potrzeby budowania świątyń. Pierwsze obrzędy religijne odbywały się w katakumbach i jaskiniach, domach prywatnych, domach, które ofiarowywane przez swoich pobożnych właścicieli przekształcały się w miejsca sprawowania obrzędów i zarazem stawały się siedzibami pierwszych chrześcijańskich wspólnot. Obecnie coraz częściej wraca się do idei wspólnoty. Wiąże się to z nowym stylem działalności Kościoła, opartym na powrocie do źródeł wiary i oparciu się na tej podstawowej grupie wierzących, jaką jest wspólnota: rodzinna, klaszorna, parafialna, wspólnota grupy zawodowej. Może to też być wspólnota miejsca (parafialna, szkolna, uczelniana, więzienna) lub sytuacji życiowej (chorzy, podróżujący). Wiąże się to z posoborową koncepcją Kościoła, nie jako instytucji, lecz ludu Bożego – społeczności wierzących, gdzie hierarchia kościelna istnieje jedynie jako forma posługi, a wzrasta znaczenie ludzi świeckich. Kościół XXI wieku, otwierając się na świat i jego przemiany cywilizacyjne, stara się zbliżyć do człowieka w każdej sytuacji. A tam, gdzie jest wspólnota wierzących, tam jest potrzebna przestrzeń do modlitwy i sprawowania liturgii.

1.1 Kaplice w obiektach użyteczności publicznej i domach rekolekcyjno-wspólnotowych.

„Wspólnota chrześcijańska potrzebuje miejsca, w którym mogłaby się gromadzić i właśnie dlatego zadanie budowli kościelnej definiują w sensie nie tyle sakralnym, ile ściśle funkcjonalnym, jako umożliwienie liturgicznego bycia razem” [J. Ratzinger (Benedykt XVI), 1999, s. 10].

Przestrzeń sakralna jest materialnym urzeczywistnieniem idei wspólnotowej (widocznym znakiem wspólnoty) i dlatego przestrzenie religijne (kaplice) pojawiają się dziś praktycznie wszędzie: w szkołach, szpitalach, sanatoriach, urzędach i instytucjach, obiektach handlowych i sportowych, więzieniach, koszarach i domach opieki (ryc. 1). Jest kaplica w Sejmie, są kaplice na Stadionie Narodowym i w Muzeum Powstania

Warszawskiego. Są też kaplice na dworcach, w portach morskich i na lotniskach. Katolicka kaplica na lotnisku? Na świecie jest już ich około 150. W Polsce pierwsza powstała na warszawskim lotnisku Okęcie. Dla wielu osób lot samolotem jest wielkim przeżyciem, także duchowym. Znaczeniowo w wielu religiach niebo zawsze kojarzono z Bogiem. Kaplica na lotnisku to nie tylko miejsce modlitwy o Bożą opiekę i błogosławieństwo w podróży, jest to także miejsce, gdzie jest zapewniona opieka duszpasterska dla pracowników lotniska personelu naziemnego i powietrznego. Specyfika pracy na lotnisku to ciągłe dyżury, długie podróże, kiedy nie można uczestniczyć w życiu kościoła parafialnego. Dzięki kaplicy pracownicy mogą brać udział w mszach niedzielnych, zaś chętni przygotowywać się do przyjęcia sakramentów. W kaplicy odbywają się chrzty i śluby.

Zadania kaplicy lotniskowej określił papież Jan Paweł II w trakcie jednej ze swych wizyt w Polsce: „Cieszę się, że od kilku lat na czterech międzynarodowych lotniskach w Polsce są kaplice, w których pracownicy i podróżni mogą znaleźć chwile wyciszenia i modlitwy. Wszystkim, którzy przyczynili się do ich powstania z serca dziękuję. Opieka duszpasterska nad lotnictwem cywilnym jest wyrazem odpowiedzialności i wierności (...). Ponieważ nikt nie może być pozbawiony przesłania o zbawieniu, dlatego Kościół wyciąga ręce do wszystkich tych, którzy ze względu na okoliczności życia nie mogą wystarczająco korzystać ze stałej opieki duszpasterskiej lub są jej częściowo pozbawieni”. [K. Wojtyła (Jan Paweł II), Przemówienie na lotnisku im. F. Chopina w Warszawie, 13 czerwca 1999 r., Księga Pamiątkowa Kapelanii Portu Lotniczego Okęcie].

Kaplica lotniskowa, wewnątrz zlokalizowane w tak skomplikowanym strukturalnie obiekcie, jak port lotniczy, jest nasycone instalacjami, czujnikami i oczywiście podłączone do monitoringu. W kaplicy działa wentylacja i klimatyzacja, rozbieralne sufity umożliwiają dostęp do instalacji. Duży ruch ludzi z bagażami, wózkami bagażowymi, dziećmi wymaga pełnej automatyki drzwi i rozszerzenia ciągów komunikacyjnych.

W latach 2008-2014 projektowałam i realizowałam cztery kaplice na polskich lotniskach: jedną w Łodzi, w nowym terminalu Portu Lotniczego im. Gen.Wł. Maczka (ryc. 2), dwie na warszawskim Okęciu oraz w Modlinie, gdzie realizowałam jedynie meble. Kaplica na lotnisku to już codzienność, na wszystkich prestiżowych lotniskach Europy i świata. Czasem jest ich

¹ ISKK Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego to instytucja zajmująca się statystyką, m.in. niedzielnych praktyk religijnych (*Dominicantes* i *Communicantes*). Wg ks. Wojciecha Sadlonia z ISKK w 2003 roku wiernych uczęszczających na msze było prawie o 2 mln więcej niż obecnie.

² Rzeźba wykonana przez mojego kolegę z Akademii Sztuk Pięknych, dra Antoniego Grabowskiego.

Ryc. 1. Projekt kaplicy szpitalnej, CSK UM w Łodzi, ul. Czechosłowacka 8/10; źródło: proj. autorki
Fig. 1. Design for the hospital chapel of CSK UM in Lodz, 8/10 Czechoslowacka str.; source: design by the author

Ryc. 2. Kaplica w nowym terminalu Portu Lotniczego im. gen. Wł. Maczka w Łodzi; źródło: proj. autorki
Fig. 2. Chapel in the new terminal of the Gen. Wł. Maczek Airport in Lodz; source: design by the author

kilka, dla różnych religii, czasem są to pokoje modlitwy o charakterze neutralnym ikonograficznie, a czasem kaplice katolickie z pełną funkcją liturgiczną. W Warszawie na Okęciu w Porcie Lotniczym im. F. Chopina jest kilka przestrzeni sakralnych. W strefie tranzytu zaprojektowałam dwa wnętrza: pomieszczenie modlitwy dla muzułmanów i wyznawców innych religii (gdzie są dostępne modlitewne dywaniki, a aplikacja na szybach okiennych symbolizuje mihrab) oraz katolickie Oratorium pw. Dobrego Pasterza (ryc. 3). Tutaj zostały przeniesione niektóre elementy z pierwszej, nieistnie-

jącej już kaplicy urządzonej przez arch. Julitę Jaśkiewicz. Ruchoma ściana dzieląca obydwie przestrzenie umożliwia ich połączenie. Z kolei zlokalizowana w strefie odlotów nowego terminala duża kaplica to kaplica ekumeniczna. W jej konsekracji uczestniczyli: kardynał Kazimierz Nycz, metropolita Kościoła prawosławnego Sawa i biskup Kościoła ewangelicko-augsburskiego Janusz Jagucki. W tym wnętrzu jest też strefa dla religii niechrześcijańskich, wydzielona od nawy półprzeźroczystymi, opuszczanymi roletami. Tu głównym motywem jest symboliczna Księga - Zwój (pisma są pod-

Ryc. 3. Pomieszczenie modlitwy i medytacji w strefie tranzytu warszawskiego Portu Lotniczego F. Chopina; źródło: proj. autorki
Fig. 3. The room of prayer and meditation in the transit area of the F. Chopin Warsaw Airport; source: design by the author

Ryc. 4. Ekumeniczna kaplica warszawskiego Portu Lotniczego F. Chopina - krucyfiks i tabernakulum; źródło: proj. autorki
Fig. 4. Ecumenical chapel of the F. Chopin Warsaw Airport - the crucifix and the tabernacle; source: design by the author

Ryc. 5. Ekumeniczna kaplica Portu Lotniczego F. Chopina w Warszawie, strona prawa; rzeźba i witraże; źródło: proj. autorki
Fig. 5. Ecumenical chapel of the F. Chopin Warsaw Airport, right side; sculpture and stained glass; source: design by the author

Ryc. 6. Projekt Kaplicy Miłosierdzia i Wieczystej Adoracji w archikatedrze w Łodzi; źródło: proj. autorki
Fig. 6. Design of the Chapel of Mercy and the Perpetual Adoration of the Arch cathedral in Łódź; source: design by the author

walinami wszystkich religii.)². Wnętrze dopełnia witraż przedstawiający sześć dni stworzenia świata, inspirowany Księgą Rodzaju z Biblii. W nawie kaplicy drewniany XVIII-wieczny krucyfiks odebrany przemytnikom przez celników, oddany do konserwacji przez kapelana portu księdza dra Zbigniewa Stefaniaka, dziś stanowi centrum kompozycji strefy prezbiterialnej wnętrza. Inspiracją tu były dla mnie słowa z księgi Rodzaju Starego Testamentu: „Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię”: na tle nieba (błękitna ściana prezbiterium) oparty o ziemię (część kamienna ściany) umieściłam łuk tęczy (symbol przymierza Boga z ludźmi po potopie) i zarazem zarys symbolicznej Golgoty, na której opiera się krucyfiks. Linearne zarysy łuku i kamiennej ściany tworzą znak pierwszych chrześcijan - rybę, w której po lewej stronie umieściłam rzeźbiarskie tabernakulum.

1.2. Kaplice wieczystej adoracji

Wiek XXI to nie są spokojne czasy. Oszołomienie techniką, liberalizacja obyczajów, banalizacja zła poprzez media, problemy aborcji, eutanazji – wszystko to problemy, z którymi Kościół musi się dziś zmierzyć.

Wojna w Syrii i w Donbasie, migracyjne ruchy ludności, relokacje i przesiedlenia uchodźców w Europie spowodowane działaniami wojennymi czy prześladowania na tle religijnym, zagrożenie terrorystyczne, cały chaos i pośpiech życia codziennego zwracają uwagę na wartość ciszy i milczenia. Kościół odkrywa na nowo wartość modlitwy adoracyjnej i kontemplacji i w wielu obiektach sakralnych powstają specjalne kaplice adoracyjne. W kaplicy adoracyjnej najważniejsza jest ekspozycja monstrancji oraz taka oszczędność środków plastycznych w organizacji wnętrza, aby uzyskać atmosferę skupienia i wyciszenia. Kluczowym środkiem wyrazu jest tutaj światło skupione na hostii umieszczonej w kustodii czy monstrancji. Ważne też jest zabezpieczenie przed profanacją. Czy estetyka wnętrza wpływa na świętość miejsca? Nie wpływa, ale pomaga. Pomaga człowiekowi oderwać się od codzienności, ułatwia „przenoszenie się” w duchowy świat modlitwy. Piękno to uczta dla ducha, a zachwyty to już pierwszy krok ku kontemplacji. W trakcie mojej praktyki projektowej kilkakrotnie projektowałam kaplice adoracyjne w kościołach i ośrodkach

kach parafialnych. Obecnie trwa realizacja kolejnego projektu w łódzkiej Archikatedrze pw. Św. Stanisława Kostki. Kaplica Bożego Miłosierdzia i Wierzytwej Adoracji powstaje tu w miejscu starej zakrystii w południowo-zachodnim narożniku katedry. Dochodzimy do niej z nawy przez niedużą przestrzeń z wizerunkiem św. Faustyny i ekspozycją kopii krakowskiego obrazu Miłosierdzia. Wysokie, neogotyckie ściany i okna wnętrza skonstrastowałam z nowymi poziomymi elementami: płytą z piaskowca z kustodią, naturalnej wielkości kopią Całunu Turyńskiego i panneau z tekstem aktu zawierzenia świata Bożemu Miłosierdziu przez Jana Pawła II w Łagiewnikach w 2002 roku. Dopełnieniem kompozycji są witraże z półprzeźroczystego szkła. Naturalną beżowo-szarą kolorystykę wnętrza uzupełnią akcenty czerwieni – światło wiecznych lampek i symboliczna smuga czerwieni w witrażu na osi wnętrza. Realizacja miała zakończyć się we wrześniu 2016 roku.

PODSUMOWANIE

Na temat wyrażania sacrum w architekturze i sztuce religijnej odbyło się już wiele dyskusji i konferencji w gronie projektantów i artystów. Obszar sacrum rozrasta się, wkracza w obszary użyteczności publicznej, zmienia się przestrzeń świątyni. Wszystkie opisywane przeze mnie wnętrza to wnętrza niewielkie, ich realizacja trwa zdecydowanie krócej niż realizacja wnętrza parafialnego kościoła. Dlatego projektowane

przez jedną osobę czy zespół mają szansę być spójne formalnie i ikonograficznie, a projekt jest zwykle zrealizowany w całości. Oczywiście wyrażenie rzeczy niewidzialnych poprzez działania plastyczne może się udać lub nie. Czasem udaje się stworzyć coś, co inni określają jako piękne... A przecież każda dusza to inny świat i religijno-estetyczne potrzeby każdego człowieka są też specyficzne. Jednych pociągają wnętrza jasne i przestronne, innych słabo oświetlone i kameralne, mamy swoje ulubione wizerunki, kolory, motywy i symbole... Myślę, że wciąż musimy pamiętać, iż przestrzenie religijne to nie tylko pomniki twórczego ego projektanta, ale też przestrzenie spełniające określone ludzkie potrzeby i zawsze projektujemy je dla konkretnych odbiorców. A można zaryzykować stwierdzenie, że w obecnych czasach w Polsce to właśnie sztuka religijna ma najwięcej odbiorców.

LITERATURA

1. **Ewangelia wg św. Mateusza (2002)**, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań.
2. **Ewangelia wg św. Łukasza (2002)**, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań.
3. **Ratzinger J. (Benedykt XVI) (2002)**, *Duch liturgii*, Klub Książki Katolickiej.
4. **Wojtyła K. (Jan Paweł II) Przemówienie na lotnisku im. F. Chopina w Warszawie 13 czerwca 1999 r.**, Księga Pamiątkowa Kapelanii Portu Lotniczego Okęcie.